

MUSLIMANI U SLOVENIJI

Anja Zalta

Svako ima pravo na slobodu mišljenja, vjere i vjeroispovjesti. Ovo pravo uključuje slobodu da mijenjate svoja vjerska uvjerenja, kao i pravo da, javno ili u zajednici, ispoljavate svoju religiju ili učenje kroz obrazovanje, praksu, obrede i običaje.¹

Uvod

Slovenija, stalna članica Evropske unije od maja 2004., jedna je od rijetkih evropskih država koje još uvijek nemaju ni jednu džamiju, uprkos činjenici da muslimani čine 2,4% stanovništva te zemlje². Davne 1969. godine muslimani su tražili dozvolu za izgradnju džamije u Ljubljani, ali oni još uvijek čekaju da se ta dozvola odobri. Kakvi to strahovi od islama proganjaju Slovence i tjeraju ih da osporavaju osnovno ustavno pravo njihovim sugrađanima muslimanima?

Koliko to dobro Slovenci poznaju islam, pa tako slobodno donose zaključke i zauzimaju stavove koji odnose između muslimana i nemuslimana u toj zemlji dovode do stepena izrazite netolerancije? Šta predstavnici Islamske zajednice u Sloveniji mogu i žele učiniti na uspostavljanju boljeg dijaloga sa širom javnosti? Ovo su pitanja na koja ćemo se ovome članku fokusirati i pokušati doći do odgovora na njih,

1 Opća deklaracija o ljudskim pravima, član 18.

2 Prema podacima popisa stanovništva iz 2002, u Sloveniji je živjelo 47.488 članova Islamske zajednice. Izvor: Ured za statistiku Republike Slovenije, Popis stanovništva i domaćinstava iz 2002 godine.

i to do odgovora utemeljenih na historijskim činjenicama, pažljivim analizama medija i istraživanjima o muslimanima u Sloveniji koja je autorica provela među članovima Islamske zajednice u Sloveniji.

Postoji nekoliko znanstvenih radova o povijesti islama u ovoj zemlji, kao i nekoliko studija o stavu šire javnosti prema muslimanskom stanovništvu Slovenije te o nastojanjima muslimana da pronađu odgovarajuće mjesto u slovenskom okruženju. Pitanje hoće li u Ljubljani biti izgrađena džamija i dalje je u središtu medijske pažnje i glavna je tema javnih debata muslimana koji žive u ovoj državi. Ahmed Pašić i Srečo Dragoš napisali su dvije poprilično različite studije o poziciji medija i stavu javnosti prema islamu. Pašić navodi da je glasnogovornik Ureda gradonačelnika Ljubljane iznio mišljenje da muslimani u Sloveniji imaju ustavno pravo na džamiju. Uprkos ovoj izjavi, problemi se javljaju u slovenskoj javnosti, koja je sve više ispunjena islamofobijom, iako većina Slovenaca ne znaju mnogo o islamu i Kur'anu³. Pašić tvrdi kako vlasti imaju dvostruke standarde. To je veoma očito i zbog činjenice da su predstavnici slovenske vlasti 2001. godine dočekali srpskog pravoslavnog patrijarha Pavla uz najveće počasti, iako je, prema Pašiću, ovaj patrijarh „odobrio“ srebrenički masakr nad 8.000 muškaraca u ljeto 1995. godine. Iste godine je Ljubljanu posjetio, reisu-l-ulema Islamske

3 Ahmed Pašić, *Islam i muslimani u Sloveniji* (Sarajevo: Emanet, 2002.), 112.

zajednice u Bosni i Hercegovini dr. Mustafa Cerić, ali ga, zbog drugih obaveza,⁴ nije primio ljubljanski gradonačelnik Vik Potočnik ili nadbiskup dr. Franc Rode. Pašić, također, spominje dva članka o problemu džamije koja su izišla u dnevnoj štampi. Jedan od njih je članak koji je izišao 6.1.1994. godine u dnevnim novinama *Delo* pod naslovom *NSAS naređuje rušenje džamija*. Ovaj članak govori o zahtjevu Nacionalno-socijalističke asocijacije Slovenije da se zatvore sve džamije u zemlji. Apsurd ovog članka je bio u tome što u Sloveniji nije bilo nijedne džamije. Drugi primjer je članak iz dnevnih novina *Slovenske novice* od 5.5.1997. godine. Ovaj članak je napisao Igor Kršinar pod naslovom *Nema mjesta za džamiju*. On u ovom članku govori o tome da je Nostradamus pretekao da će doći vrijeme kad će islam nadvladati kršćanstvo u Evropi i kad će se „muhamedanski poziv na molitvu čuti svugdje“.⁵

Više primjera daje Srečo Dragoš, koji, kao član Grupe za monitoring netolerancije pri Mirovnom institutu, također analizira političke stavove prema muslimanima u Sloveniji. On ističe karakteristiku slovenske politike – unutarnje i vanjske – da se političari uvijek ograđuju od osjetljivih pitanja. Slovenski političari progovaraju o osjetljivim pitanjima samo kad su na to apsolutno primorani, a odnos prema muslimanima u Sloveniji je, bez sumnje, jedno od takvih pitanja.⁶ Prema Dragošu, netrpeljivost prema islamu ne datira od 11. septembra, već je ona odavno prisutna.

Ustvari, prvi naponi da se izgradi džamija u Sloveniji stari su trideset godina i pokušaji da se pronađe mjesto za nju propadali su iz ovih ili onih razloga. Obično su to bivali nesporazumi i problemi sa vlasnicima zemlje koja je izabrana za izgradnju džamije ili, pak, sa građanima koji nisu željeli imati džamiju u svom susjedstvu i koji su zbog toga svoj stav prenosili slovenskim vlastima. Ovo pokazuje, navodi Dragoš, kako je ideja o izgradnji džamije u Sloveniji bila sistematski opstruirana. Jedino je pitanje jesu li

te opstrukcije zemljišne, društvene ili psihološke prirode. Rezultati javnog istraživanja 2002. godine o izgradnji džamije pokazuju da je 42,3% ispitanika za izgradnju, 42,3% protiv toga, dok je 5,3% za izgradnju džamije ali pod uvjetom da „ona ne bude izgrađena u mojoj neposrednoj blizini“.⁷

Prema mišljenju Marka Kerševana, izrazito dugo donošenje odluke o izgradnji ljubljanske džamije – neko bi to mogao nazvati pretjeranim odlaganjem donošenja takve odluke – pokazuje da je rasprava o džamiji bila puna kontradiktornih mišljenja i stavova, ali, isto tako, dobrim dijelom i materijalnih i simboličnih interesa, predrasuda i neznanja.⁸

Prema Kerševanovom mišljenju, kao polaznu tačku možemo uzeti „olakšavajuću“ činjenicu da mi nismo ni prvi ni posljednji koji donose odluku o džamiji: „ako imamo džamiju u Rimu, koji je centar katoličanstva, drevne evropske povijesti, drugu u centru Londona, metropoli bivše kolonijalne sile koja je vladala većim dijelom muslimanskog svijeta, ako postoje džamije u Endelusu, zemlji strašne i često osporavane rekonkviste, ako džamiju ima Zagreb, glavni grad zemlje koju je, iako je nikad nije osvojio, dugo ugrožavalo islamsko carstvo, kao i Dablin u ultrakatoličkoj Irskoj, koja nikad u svojoj povijesti nije imala kontakta sa islamskim svijetom, a da ne spominjemo džamije u Francuskoj, Njemačkoj i Skandinaviji – pa kakvu bi to štetu mogla donijeti jedna džamija u Ljubljani?“⁹

Ipak, ako uporedimo stav slovenske javnosti i medija prema muslimanima sa mišljenjem Salihe S. Mahmud sa Instituta za muslimanske manjine, shvatit ćemo da slovenska netrpeljivost prema muslimanima nije jedinstven primjer. Saliha kaže kako su nedavni događaji u Bosni i Hercegovini najjasniji pokazatelj dileme muslimanskih zajednica u Evropi i općenito u zapadnom društvu. U svojim sučeljavanjima sa Zapadom, muslimanske zajednice, bilo da su one autohtone (naprimjer, na Balkanu) ili imigrantske (poput onih u zapadnoj Evropi,

4 Ibid.

5 Ibid., 113.

6 Srečo Dragoš, *Islam in suicidalno podalpsko pleme* (Ljubljana: Skupina za spremljanje nestrpnosti, Mirovni inštitut, 2003.), 47.

7 Ibid., 53.

8 Marko Kerševan, *Svoboda za cerkev, svoboda od cerkve* (Ljubljana: Založba Sophia, 2005.), 184.

9 Ibid., 53.

sjevernoj Americi i Australiji), nailaze na svu surovost rasizma, kao i vjerske i etničke netolerancije.¹⁰ Na koji način muslimanske zajednice mogu sačuvati svoj identitet? Trebaju li se integrirati, asimilirati, izolirati ili čak emigrirati?

Prema Kerševanovom mišljenju, stav prema islamu i muslimanima u savremenoj Evropi – pa samim tim i u Sloveniji – najmjerodavniji je ispit koji nam pokazuje koliko su jaki njeni najosnovniji ustavni i pravni principi koji se tiču uređenja svakodnevnog života. Štaviše, izgradnja džamije je pravo sadržano u najosnovnijim ustavnim i pravnim principima države, i oni su neposredan izraz internacionalno prihvaćenih ljudskih prava, prema kojima svako ima pravo da „javno ili u zajednici ispoljava svoju religiju ili učenje kroz obrazovanje, praksu, obrede i običaje“.¹¹

Istraživanje koje sam provela u februaru 2005. godine u Znanstveno-istraživačkom centru Primorskog univerziteta u Kopru među islamskim zajednicama otkriva probleme i poteškoće s kojima se suočavaju slovenski muslimani. U isto vrijeme, ovo istraživanje pokazuje koliko su muslimani voljni uključiti se u dijalog sa širom slovenskom javnosti. Rezultati istraživanja će biti navedeni nešto kasnije u ovom radu, ali prvo ćemo istražiti način i vrijeme kad se islam pojavio na slovenskim prostorima.

Povijest islama u Sloveniji

Nemoguće je proučavati islam u Sloveniji bez osvrta na događaje na Balkanu, jer muslimansko stanovništvo u Sloveniji potiče upravo sa Balkanskog poluostrva, koje je najdalja tačka do koje je islam dospio, odnosno na kome su ostali islamski narodi.

Mnogi smatraju da se Balkan prvi put susreo sa islamom dolaskom Turaka u posljednjoj trećini 14. stoljeća. U periodu između tog vremena i posebno kraja 15. stoljeća, Balkan se upoznao sa prethodnicima današnjih Turaka,

¹⁰ Saliha S. Mahmud, «Foreword» to *Muslim Minorities in the West*, eds. Syed Z. Abedin and Ziauddin Sardar (London: Grey Seal, 1995.)

¹¹ Marko Kerševan, *Svoboda za cerkev, svoboda od cerkve* (Ljubljana: Založba *Sophia*, 2005.), 185.-187.

Albancima i bosanskim muslimanima (u daljem tekstu: Bošnjacima). Ali, narodi Balkana i Južni Slaveni su došli u kontakt sa islamskim svijetom i muslimanskim narodima znatno ranije. Arapski trgovci su koristili trgovačke puteve na Mediteranu i odnos između njih i Slavena je, navodno, na početku bio prijateljski. Prema historijskim izvorima, vjeruje se da su Slaveni bili čak saveznici Arapa u sukobu između njih i Bizantinaca, gdje su hiljade bizantsko-slavenskih ratnika prešle na stranu Arapa. Štaviše, arapski upadi na jadransku obalu 840. i 841. godine su donijeli nezavisnost gradovima Dalmacije koji su se riješili bizantske vlasti.

Ovo su najraniji uticaji Arapa i turskih naroda koji su, kroz rat, trgovinu i kulturu, ostavili religijski trag na prostorima bivše Jugoslavije. Nema nikakve sumnje da je ovdje živjeli muslimani čak i prije početka osmanske invazije na Balkan.

Bilo kako bilo, nas najviše interesira na koji način se Slovenija prvi put susrela sa islamom. Prema dostupnim izvorima, prvi susret islamskog svijeta sa slovenskim narodom i državom dogodio se tokom osmanskih upada na Balkan. Prvi takav događaj je bio 1409. godine u najjužnijem dijelu Slovenije, u gradu Metlika, a uslijedilo je još nekoliko sličnih upada. Historičari, uključujući najistaknutijeg eksperta o turskim upadima na slovensku teritoriju Ignacija Voju, ove upade dijele na tri perioda: (i) turski upadi između 1408. i 1483. (ii) upadi koji su se događali između 1491. i 1499. te (iii) oni koji datiraju iz perioda između 1511. i 1559. godine.¹²

Ovi upadi predstavljaju mračno doba slovenske povijesti. Kroz narodnu poeziju i prozu, kolektivna svijest Slovenaca čuva sjećanje na jezive upade osmanlijskih trupa, koje su pljačkale, ubijale i zarobljavale ljude. Iako ovakve invazije ne mogu biti dovedene u vezu sa učenjima islama, one još uvijek negativno utiču na javno mišljenje o islamu u Sloveniji.

Turci i njihova religija kroz cijelu slovensku povijest su ostali nešto potpuno „drukčije“, strano i opasno. Čak i u 15. stoljeću je izraz

¹² Ignacij Vole, *Slovenski pod pritiskom turskega nasilja* (Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996.), 17.-38.

Turci bio zamjena za epitete poput *bezbožnih neprijatelja, strašnih tirana, žednih i krvoločnih pasa, ptica grabljivica i rušitelja*. Zanimljivo je da su seljaci u istom periodu koristili izraz *kršćanski Turci* za aristokratiju i gospodu koja je živjela na dvorovima.¹³

Sredinom 16. stoljeća, slovenski protestanti poklanjaju dosta pažnje problemu Turaka. Jurij Dalmatin (1547.-1589.), autor prvog prijevoda Biblije na slovenski jezik, Turke naziva „bezbožnim psima“, dok Primož Trubar (1508.-1586.), osnivač slovenskog jezika i autor prvih dviju knjiga na slovenskom (*Katekizam* i *Abecedarium*) uzima sebi za obavezu da Turke prevede na kršćanstvo i na taj način zaustavi upade, pa je zbog toga redovno posjećivao turske zarobljenike na ljubljanskom dvoru (ali, bezuspješno).¹⁴

Najveći slovenski pjesnik Franc Prešern je bio prvi poet koji se dotakao teme islama. U to vrijeme je literatura o islamu bila veoma oskudna i većina stanovništva nije bila upoznata sa ovom religijom. U svom djelu *Sonetni vijenac*, Prešern muslimane oslovljava kao *muhamedance*, a u pjesmi *Turjaška Rozamunda* on pjeva o Bosanki Lejli koja je napustila vjeru muhamedovu i prešla na kršćanstvo. Ovakvo imenovanje se može uzeti kao dokaz koliko su malo Slovenci znali o muslimanskoj tradiciji u to doba. Međutim, među slovenskim pjesnicima također možemo naći nekoliko obrazovanih koji su bolje poznavali islam i o kome su čak imali dobro mišljenje. Jedan od njih je Anton Aškerc (1856.-1912.), koji je, nakon završetka teoloških nauka, počeo dublje proučavati i istraživati islam i budizam. Naravno, on u svojim studijama nije mogao izbjeći spominjanje turskih upada i nasilja, ali veliki broj njegovih pjesama je napisan dok je putovao islamskim zemljama koje su iskazivale pozitivniji stav prema muslimanima. Aškerc je pjevao o muslimanima kao o braći drukčije vjere (Slavenima), tako da jedna od njegovih pjesama (*Pehar vječnosti*) počinje jednom surom iz Kur'ana.

Jedna veoma uticajna priča, koja je ostala u srcima Slovenaca, jest novela Josipa Jurčiča

(1844.-1881.) pod naslovom *Jurij Kozak, slovenski janjičar*. Jurčič je izrazito negativno pisao o islamu. U ovoj noveli, slovenski dječak Jurij je otet i odveden u janjičare. *Muhamedanci* iz njega iskorjenjuju duh kršćanstva, koje nas uči da volimo svoje susjede, i uvode ga u *muhamedanstvo*, koje propovijeda mržnju i uklanjanje kršćana i njihove religije. Jurčičeva novela ulazi u obaveznu školsku lektiru za neke Slovence u osnovnoj školi i možemo samo zamisliti kakav dojam ostavlja na mlade čitaoce.

Čak i danas Slovenci obično povezuju turske upade sa *oduzimanjem* slovenskih dječaka, koje su Turci kasnije odgajali kao janjičare. Oni bi se nakon nekoliko godina vratili u svoju domovinu, nakon što bi zaboravili svoje porijeklo. Vraćali su se da opljačkaju ili ubiju vlastiti narod. Ovo je razlog zašto Slovenci veoma stereotipno povezuju riječ *islam* sa stigmom prošlosti te na taj način sami sebi stvaraju prepreke u upoznavanju dobro poznatih pozitivnih aspekata islama. Ipak, ovaj način *vraćanja na prošlost* ne znači da svako u Sloveniji misli (bar ne ozbiljno) da Turci još uvijek nose fesove (ili čak turbane!) i da možda – posebno kad polude – potežu sablje jedan na drugog. Ali, ideje da Turci prakticiraju poligamiju i da su veoma nasilni prema ženama, još uvijek nisu u potpunosti iščezle. Naravno, veliki broj Slovenaca posjeti tursku rivijeru svake godine, ali mnogi smatraju da veliki zidovi oko turskih kuća skrivaju priče različite od onih koje se mogu vidjeti na mjesnim plažama, koje su pune golišavih kupača.

„Slovenski“ stereotipi o islamu

Slovenski stereotipi o islamu, ipak, nisu nastali isključivo zbog turskog prisustva na Balkanu. Polona Urh, u svojoj raspravi pod naslovom *Slika islama u novinama 'Delo'*, navodi nekoliko povezanih i međusobno sličnih faktora na čijim osnovama zapadni Evropljani, uključujući i Slovence, te američki mediji podstiču netrpeljiv i netolerantan stav prema islamu. Među njih spadaju:

– Evropska povijest od srednjeg vijeka naovamo, pri čemu smo već spomenuli

¹³ Ahmed Pašić, *Islam i muslimani u Sloveniji*, 97.

¹⁴ Jože Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja* (Ljubljana: SAZU, 1986.)

muslimanske upade na evropske predjele, Turke u Beču i Maure u Španiji;

– Moderna povijest druge polovine 20. stoljeća: od proglašenja države Izrael, do krize uzrokovane dramatičnim povećanjem cijene nafte, islamske revolucije u Iranu, itd.;

– Teroristički napadi na Sjedinjene Američke Države, 11. septembar 2001. godine;

– Mediji, novinari i drugi generalno ne poznaju muslimane i islam;

– Novinarstvo kao jedna vrsta biznisa: marketinško usmjerenje novinarstva koje samo želi prodati senzacije nije zainteresirano za islam kao za jednu od religija, za njegovu kulturu, umjetnost, povijest, društvo itd. Takvo novinarstvo se zanima i fokusira na novinske klišeje koji su popularni među čitateljcima i ono samo služi boljem učvršćavanju stereotipa u narodu.

Slovenske predrasude o islamu su, manje-više, identične onima na Zapadu. Vidno je da Zapadu, kad raspravlja o islamu, nedostaje potpuno znanje o toj religiji i njenoj tradiciji.

Bashay Quraishy¹⁵ smatra da je Zapad izumio jedan islam koji zadovoljava i najbolje ispunjava zapadnjačke političke i psihološke težnje i potrebe. Umjesto da se istakne raznolikost islamskih zemalja, posebno je naglašena dihotomija na relaciji Istok – Zapad. Na ovaj način, Zapad formira i štiti evropski identitet. Tomaž Mastnak¹⁶ tvrdi da je mržnja prema muslimanima bila jedan od veoma važnih faktora u formiranju Evrope kao jedne od historijskih struktura zapadnjačkog jedinstva; ustvari, povijest Evrope nije moguće pravilno razumjeti bez uzimanja u obzir njenog odnosa prema muslimanskom svijetu, pošto je upravo antagonizam između Evrope i muslimana pridonio formiranju evropskog identiteta i konstruiranju muslimanskog svijeta kao antiteze zapadnom kršćanstvu. Neprijateljstvo prema *Turcima* imalo je ključni značaj u formiranju Evrope kao političke zajednice, dok

15 Bashay Quraishy, *Islam in the Western Media*, Media watch (2003.), www.bashy.dk

16 Tomaž Mastnak, *Evropa med evolucijo in evtanazijo* (Ljubljana: *Studia Humanitatis*, 1998., 16.-31.)

su antimuslimanske ideje i osjećaji odigrali najznačajniju ulogu u stvaranju zajedničkog identiteta.

Pozitivna prezentacija slovenskog društva kao demokratskog, naprednog, slobodnog, pa čak i tolerantnog, zajedno sa negativnim predstavljanjem islamskog društva kao njegove suprotnosti (tj., nedemokratskog, diskriminatornog prema ženama, nerazvijenog, nasilnog i netolerantnog) bila je i više nego očita tokom slovenske javne debate o pitanju izgradnje džamije.

Polona Urh navodi da *Delo*, vodeće dnevne novine u Sloveniji, u vrijeme njenog istraživanja (2003.), i pored pokušaja da objektivno izvještavaju o problemu džamije te probude svijest o islamu među svojim čitateljima, nisu objavile niti jedan komentar bilo kog predstavnika Islamske zajednice u Sloveniji, niti su intervjuirale ikoga iz te Zajednice, pa čak ni slovenskog muftiju.¹⁷

Ponovna debata o izgradnji džamije u Ljubljani je ohrabrila mnoge čitaoce da upute pisma uredništvu *Dela*. U vremenu koje obuhvata ova studija, objavljeno je 18 pisama čitalaca; većinom su to bili žestoki protesti protiv jedne od urednica ovog lista, Sabine Obolnar, urednice dodatka pod nazivom *Ona*, u kome je branila stav kojim se podržava izgradnja džamije. Otprilike jedna trećina pisama je bila za izgradnju džamije i kritizirala je netrpeljive Slovence, dok su preostale dvije trećine bile protiv ovakvog mišljenja, a kao argumenti su korištene već uobičajene stereotipne tvrdnje. Evo nekih primjera:

U pismu jednog čitaoca u dodatku *Delu Ona* od 25. februara, 2003. godine stoji sljedeće:

«*Ali, stepen nasilja u svijetu je sada stvarno visok, jer muslimani provode svoje nasilne prijetnje svugdje. Nijedna druga nacija ne koristi samoubilačke napade izuzev muslimana... Ne postoji strah od džamije, već od nasilja koje čine muslimani širom svijeta... Slovenci nisu netoleranti, ne poznajem tolerantniju naciju od naše. Najnetolerantniji narod su, ustvari, muslimani. I sada, kad se teroristički napadi*

17 Polona Urh, *Podoba islama v časniku Delo*, diplomatska naloga (Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakultet za družbene vede, 2003.), 28.

dogadaju u cijelom svijetu, postoji pritisak da se u Sloveniji izgradi džamija...»

Pismo čitaoca u dodatku *Ona* od 11. februara, 2003. godine, u kome se kaže:

«Vidjevši kako gosoda Obolnar tako srčano podržava muslimane, očekujem da u sljedećem broju, ispod naslova urednik, vidim sliku gospođe Obolnar sa abajom ili, u najmanju ruku, mahramom oko njene glave, što bi dodatno izrazilo njenu podršku gradnji džamije... Bilo bi veoma lijepo od nje, ako je u mogućnosti, da nam nešto više kaže o kulturi i načinu odijevanja muslimanki; o njihovoj izolaciji u kućama, gdje čitav život posvećuju svojim muževima i djeci, o obožavanju njihovih religijskih muževa; o tome da je ženama zabranjeno da rade na javnom mjestu ili da se univerzitetski obrazuju; o prekrasnoj islamskoj tradiciji i kulturi po kojoj roditelji biraju muževe svojim kćerkama...»

I još jedno pismo objavljeno u istom listu 1. aprila, 2003. godine, u kome se navodi:

«Raspravljajući o tome je li potrebno ili ne izgraditi džamiju, ako nam nije dovoljno da se sami zapitamo šta bi ona značila muslimanima koji žive ovdje, trebali bismo razmisliti šta bi ona značila za islamsko učenje i muslimane diljem svijeta. Ako drugdje u islamskim zemljama postoji mišljenje da je zemlja sa džamijom islamska i da u njoj treba provoditi šerijat, to je, onda, poprilično uznemirujući stav... Džamija bi na kraju mogla skupo koštati Slovence».

Pored problema s gradnjom džamije, Urh je, također, pisala članke o terorizmu, islamskim ekstremistima, fundamentalistima, ratu u Iraku, položaju žene u islamu i strahu od islama u Evropi.¹⁸ Ova autorica je posebno pisala o strahu od muslimana koji stiču sve više političke moći u Evropi zbog učestalih migracija muslimana na Zapad, a čije su popratne okolnosti ekonomski problemi – nezaposlenost, nemogućnost da se prilagode društvu, društvena neaktivnost, neredi, terorizam, itd. Sve ovo je formiralo

18 Većina ovih članaka predstavlja islam veoma negativno, pa čak i oni članci čiji naslovi naslućuju neutralne izvještaje prije ili kasnije završe kao negativni. Također je važno navesti činjenicu kako su tekstovi koji se pozitivno odnose prema islamu obično bili vrlo kratki, kao kratke vijesti, ili članci objavljeni na margimama stranica. Ibid., 18.

nelagodu i pospješilo netoleranciju prema migracijama muslimana u Sloveniju. Međutim, treba napomenuti da su se glavni migracijski valovi muslimana dogodili prije mnogo godina. Stoga ćemo se sada malo detaljnije osvrnuti na to pitanje.

Muslimansko stanovništvo Slovenije

Prvi veći dolazak muslimana na slovensku teritoriju dogodio se tokom Prvog svjetskog rata, kad su se Bošnjaci borili na frontu Soča, a na strani Austro-Ugarske imperije.¹⁹

U to vrijeme je postojala i džamija u selu Log pod Mangrtom, prva i jedina džamija u Sloveniji. Ona je služila bošnjačkim borcima za obavljanje vjerskih obreda. Nakon rata je džamija, očito, postala trn u oku talijanske administracije, jer su se Talijani više bojali Bošnjaka nego samog đavola.²⁰ Najvjerovatnije je da su Talijani srušili tu džamiju. Postoji mogućnost i da su je sami seljaci srušili, jer je bila napravljena od drveta, koje im je bilo potrebno za ogrjev.

Vasja Klavora je autorica koja je najviše pisala o Bošnjacima na frontu Soča, a posebno u djelu *Plavi križ*²¹, koje sadrži jedinu fotografiju džamije u Logu pod Mangrtom.

Migracije većeg broja muslimanskog stanovništva u slovenska područja dogodile su se tokom šezdesetih u bivšoj Jugoslaviji, najviše zbog industrijskog razvoja. Tokom ovih godina – tačnije, 12. septembra 1967. godine – osnovana je Islamska zajednica u Sloveniji. Od 1981. postoji mesdžid u Ljubljani, a slična mjesta za obavljanje molitve postoje u Kopru, Celju, Mariboru i Jesenicama.

19 Ratni ured je izdao naredbu prema kojoj se muslimanima daje petak za slobodan dan, kao i tri ili četiri dana odsutva za Bajram. Bošnjačka regimenta je imala svoje imame, a zakletva je bila usklađena sa vjerskom ceremonijom. Ahmed Pašić, *Islam i Muslimani u Sloveniji*, 80.

20 Pošto su se Talijani mnogo bojali Bošnjaka, mnogobrojne druge jedinice su dobile fesove tokom posljednje, 12. bitke i čak su, nakon odlaska ovih jedinica, mujezini ostajali da bi pet puta dnevno podsjećali Talijane da su Bošnjaci još uvijek tu. Tomaž Ovčak, *Džamija v Logu pod Mongartom* (2002.), www.soskafronta.com

21 Vasja Klavora, *Plavi križ* (Ljubljana: *Mladinska knjiga*, 1993.)

Prema podacima koje je prikupio Vladin Ured za vjerske zajednice, ovi mesdžidi nisu dovoljni ni za čak 5% sljedbenika islamske vjere, a u Ljubljani ni za 3%. Prema podacima koje je izdao isti ured, a koje je omogućila Islamska zajednica, 1994. godine je u Sloveniji živjelo 150.000 hiljada sljedbenika islama (osim ratnih izbjeglica iz Bosne i Hercegovine).

Ne ulazeći u jesu li ovi podaci pretjerani ili ne, bit će zanimljivo osvrnuti se na popise stanovništva u Sloveniji.

Prema popisima stanovništva koje je navela Mojca Piko u svom naučnom radu *Političko-geografski problemi Islamske vjerske zajednice u Sloveniji*, postotak muslimana u stanovništvu i teritoriji Sloveniji bio je 0,1% 1921. godine. Najveći broj je živio u Ljubljani, Mariboru i okolini Murske Sobotice. Popis stanovništva iz 1931. nije pokazao neke veće promjene, ali je zanimljivo primijetiti činjenicu da postoji poprilična nejednakost u postotku muških i ženskih članova Islamske zajednice u oba popisa, vjerovatno zbog veće migracije muškaraca iz muslimanskih krajeva Kraljevine Jugoslavije, posebno u dobi između 20 i 24 godine starosti.

„Popis iz 1931. nije proveden prema principu prisutnosti stanovništva na teritoriji, što znači da su u popis ušli i vojnici, naročito kad je riječ o stanovnicima Dravske provincije.“²² Protoklo je veoma mnogo godina između 1931. godine i sljedećeg popisa stanovništva, koji je izvršen 1953., tako da su se u međuvremenu dogodile brojne društveno-političke promjene koje su uticale na prirast stanovništva. Između ostalog, slovenska teritorija se proširila sa pripajanjem Primorske oblasti; Jugoslavija se transformirala iz kraljevine u narodnu republiku, koja je razdvojila crkvu i državu i u kojoj je vjera postala privatna stvar. Uprkos svemu ovom, popis iz 1953. je pokazao da u Sloveniji živi 1.617 pripadnika islamske vjere, što je bilo 0,1% od ukupnog slovenskog stanovništva. U periodu između 1953. i 1991. popisi pokazuju kako je broj stanovnika porastao za 30%.²³ Prema popisu iz 1991., u Sloveniji je registrirano 29.361

22 Mojca Piko, *Političnogeografska problematika Islamske verske skupnosti v Sloveniji*, diplomatska naloga, (Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2004.), 43.
23 Ibid., 44.

muslimana, što bi bilo 1,6% ukupne slovenske populacije.²⁴

Prema podacima iz popisa 2002., u Sloveniji je živjelo 47.488 članova Islamske zajednice (2,4% od ukupnog stanovništva), što pokazuje da je Islamska zajednica druga najbrojnija vjerska zajednica iza katolika.

Razlika u broju muslimana je najčešće rezultat toga što se mnogi vjernici nisu izjasnili kao pripadnici muslimanske vjere u popisu 1991. godine. Prema proračunima Islamske zajednice, postoji određen broj muslimana koji se nisu deklarirali kao pripadnici islama tokom popisa 2002. godine, tako da je za očekivati da se broj muslimana također poveća tokom idućeg popisa. Ovo znači da zadnji popis nije potpuno zabilježio porast muslimanskog stanovništva, nego je napravio korak više prema otkrivanju pravog broja muslimana u Sloveniji. Islamska zajednica procjenjuje da trenutno u Sloveniji živi oko 60.000 muslimana. Prema njihovom mišljenju, porast broja deklariranih muslimana je posljedica demokratske atmosfere u kojoj je proveden popis 2002. godine, za razliku od onog iz 1991.

Sa pojavom neovisnih država na prostoru bivše Jugoslavije, u klasifikaciju nacionalnog opredjeljenja ulazi i pitanje deklarira li se ispitanica osoba kao Slovenac, Hrvat, musliman, Bošnjak, itd. Termin Bošnjak je uveden 1994. godine u ustav Federacije Bosne i Hercegovine. Opcija koja se odnosi na nacionalno opredjeljenje još uvijek sadrži kategoriju *musliman*, ali, kako se ovaj termin koristi da označi etničku, a ne religijsku pripadnost, morali bismo – pri proučavanju nacionalne strukture muslimana u Sloveniji – biti veoma oprezni kad je u pitanju ova kategorija.

Kategorija *musliman* je uvedena 1961. godine za vrijeme popisa stanovništva i u prvotnoj fazi je korištena da označi one stanovnike Bosne

24 87,5% od 29,361 ispitanih muslimana odgovorilo je na pitanje o nacionalnoj opredjeljenosti. 20.435 ili 69,6% ispitanika deklariralo se kao muslimani uglavnom iz Bosne i Hercegovine, 1.482 ili 8,1% kao Albanci, odnosno muslimani iz Albanije, s Kosova i iz Makedonije, 1.196 ili 4,1% izrazilo je regionalnu pripadnost, 1.121 ili 3,8% izjasnilo se kao Jugoslaveni i 818 ili 2,7% kao Slovenci. 1.265 ispitanika izjasnilo se za slovenski jezik kao njihov maternji jezik. Ibid., 51.

i Hercegovine koji se nisu htjeli deklarirati kao Hrvati ili Srbi i čiji je nacionalni identitet utemeljen na njihovoj vjeri.

Iako je termin *Bošnjak* uveden, kategorija *musliman* je još uvijek prisutna u popisima, ali ove dvije kategorije ne bi smjele biti izjednačene kad je u pitanju proučavanje, kaže Piko, jer se muslimani koji potiču iz Bosne i Hercegovine sada izjašnjavaju kao Bošnjaci, dok se oni iz Sandžaka i dalje deklariraju kao muslimani. Ipak, njihov nacionalni identitet je primarno utemeljen na vjeri, islamu, jer se oni ne smatraju Srbima ili Crnogorcima.

Organizacija Islamske zajednice u Sloveniji

Islamska zajednica u Sloveniji postoji od 1967., kad je u Ljubljani osnovana prva lokalna zajednica – džemat. Ona je administrativno bila vezana za Zagreb, dok je centar Islamske zajednice bio u Sarajevu. Od 1991. godine, kad Slovenija stiče neovisnost, ove zajednice više nisu administrativno povezane sa Zagrebom i Sarajevom; umjesto toga, čitava zajednica djeluje prema slovenskom zakonu, neovisno od spomenutih gradova. Danas postoji 14 takvih zajednica (džemata) koje su aktivne u Sloveniji.

U bivšoj Jugoslaviji je Islamska zajednica imala vrhovnog vjerskog poglavara ili autoritet i njemu nadležne republičke islamske poglavare. Ovakvo uređenje se raspalo za vrijeme rata na prostorima koji su nekad bili dijelovi Jugoslavije. Sadašnje vrhovno tijelo Islamske vjerske zajednice u Sloveniji (Rijaset, tj. poglavarstvo) nalazi se u Sarajevu i njime predsjedava dr. Mustafa Cerić. Rijaset je u isto vrijeme krovno tijelo za Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Sandžak, dok su Islamske zajednice Makedonije i Crne Gore neovisne i nevezane za Rijaset u Sarajevu.

Na subordiniranom nivou, u ovom uređenju su tijela koja su ispod Rijaset, a to su muftijstva, pa mešihati. U ustavu Islamske zajednice stoji da su muftijstva organizirana u Bosni i Hercegovini, dok u Sandžaku, Sloveniji i Hrvatskoj postoje samo mešihati. Prema ovakvom uređenju, Slovenija je pod nadležnosti bosanskog Rijaset i ravnopravan je član sa tamošnjim muftijstvima.

Na sljedećem organizacijskom nivou su medžlisi (od arapske riječi *majlis*, što znači *vijeće*) ili vijeća Islamske zajednice.

Svaka lokalna islamska zajednica ima svoje vijeće koje se sastoji od šest članova, koji se biraju između članova lokalne zajednice-džemata svake četiri godine. Izuzev lokalne zajednice Ajdovščina, sve ove zajednice također imaju svoje prostorije, gdje se mogu sastajati, obavljati molitve, itd, kao što imaju i svoje imame. U ovakvim lokalnim centrima se organizira vjerska pouka i druge kulturne aktivnosti. Broj djece koja pohađaju vjersku pouku subotom i nedjeljom nije isti i razlikuje se od centra do centra. Ova vjerska naobrazba uključuje lekcije iz čitanja Kur'ana i arapskog jezika. Neki lokalni centri priređuju različite kulturne aktivnosti, poput kurseva bosanskog jezika i izdavanja časopisa *Bošnjak* (koji se štampa na bosanskom jeziku, izlazi dva puta godišnje i sadrži članke o bošnjačkoj kulturi, tradiciji i jeziku kao i vjerske članke).

Ova zajednica, dakle, ima i zakonodavno i izvršno tijelo. Zakonodavno tijelo, koje se zove Sabor, sastoji se od 25 predstavnika, koji se biraju iz 14 lokalnih zajednica u Sloveniji. Prema Ustavu, Sabor se sastaje dva puta godišnje. Na godišnjim sastancima se biraju tri člana koja će predstavljati Islamsku zajednicu Slovenije na Godišnjoj skupštini svih mešihata i muftijstava u Sarajevu.

Izvršno tijelo Sabora je Mešihat, koji se sastoji od pet članova: muftije (u vrijeme pisanja ovog rada to je bio Osman Đogić), sekretara, predstavnika iz naroda i dvojice imama. Slično ovome, poput drugih predstavnika zajednice, muftija se bira na period od četiri godine. Izbori svih predstavnika zajednice, od lokalnih do muftije, biraju se između aktivnih članova Zajednice. Reisu-l-ulema, vrhovni poglavar, s druge strane, bira se svakih sedam godina, a bira ga skupina saborskih predstavnika i predstavnika islamskih škola i univerziteta. Prema ovoj hijerarhiji, glavni imam je na većem položaju od *običnog* imama, koji predvodi i brine se o jednoj lokalnoj zajednici-džematu, osnovnoj ćeliji u organizacionoj shemi Zajednice. Glavni imam je zadužen za područje jedne općine, u kojoj može biti nekoliko džemata i imama. Na

položaju iznad glavih imama i muftija, odnosno na čelu Zajednice, nalazi se reisu-l-ulema (to je dr. Mustafa Cerić), koji je duhovni predvodnik Islamske zajednice na prostoru bivše Jugoslavije, tačnije u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji. Jedna od glavnih tačaka kojom članovi Islamske zajednice nisu zadovoljni tiče se neadekvatne edukacije slovenskih imama.

Dokaz za ovo je činjenica da trenutno samo dvojica imama imaju univerzitetsko obrazovanje. Drugi, često spominjan prigovor je da imami općenito ne preuzimaju inicijativu i ne znaju slovenski jezik.

U skorije vrijeme, u slovenskoj Islamskoj zajednici je primijećen problem sukobljavanja sa muftijom Osmanom Đogićem. U lokalnim zajednicama su se formirala dva tabora, jedan koji želi održati veze sa Bosnom kao maticom i drugi, na čelu sa muftijom Osmanom Đogićem, koji želi da slovenska zajednica bude neovisna od Bosne i tako dobije više *slovensko-evropsku* osobenost. Prema drugom taboru, novac koji se prikuplja od članova slovenske Islamske zajednice i potom prenosi u Bosnu, treba ostati u Sloveniji.

Možemo samo zamisliti koliko ovaj konflikt utiče na javnu sliku Zajednice i koliko dolijeva ulje na vatru koju su potpalili slovenski nacionalisti, koji tvrde kako je ovaj konflikt pokazatelj nemira koji bi se samo povećao nakon gradnje džamije.

Istraživanje provedeno u Islamskoj zajednici u Sloveniji

Islamska zajednica kao organizirana ustanova u Sloveniji postoji od 1991. godine. Prije toga je nju predstavljala lokalna zajednica-džemat, koja je osnovana u Ljubljani 1967., a čiji je predsjednik bio Adil Begović. Taj džemat je administrativno bio pripojen Zagrebu, dok se centar nalazio u Sarajevu. U početku su se članovi zajednice skupljali u privatnim stanovima, posebno u kući Derviša Sivića u Ljubljani. Njihova prva javna vjerska ceremonija je održana 1969. godine u Ljubljani.

Nakon 1991., u Sloveniji je osnovano trinaest lokalnih zajednica. Ovi centri organiziraju vjersku pouku i druge kulturne aktivnosti, poput kurseva bosanskog jezika, izdavanja časopisa

Bošnjak, te sudjeluju u uređivanju njihove internet stranice²⁵. U Ljubljani je, također, aktivno udruženje bosanskohercegovačko-slovenskog prijateljstva *Ljiljan*.

Cilj našeg istraživanja je saznati stav šire slovenske javnosti prema muslimanima u Sloveniji, a najviše otkriti zajedničke tačke, na čijim temeljima može biti unaprijeđen dijalog između muslimana i šire slovenske zajednice, u svakom slučaju bez žrtvovanja muslimanskog identiteta u Sloveniji. U ovom slučaju, mislimo na riječi Akbara S. Ahmeda, koji je dao definiciju *dobrog muslimana* onako kako ga vide i prezentiraju zapadni mediji.²⁶ Ova definicija se odnosi na onu osobu koja se želi odreći svoje muslimanske tradicije i, u biti, svoje vjere. Ovo je način da postanete dobar i umjeren musliman, odnosno muslimanka. Nasuprot ovome, svako ko je odlučan da brani i da se zalaže za svoju kulturu i identitet, smatra se fanatikom i fundamentalistom ili, kazano riječnikom države, on ili ona je označen kao uzurpator, separatist, itd.

Naš glavni interes u ovom istraživanju je da otkrijemo koja su to najvažnija pitanja vezana za stav slovenske javnosti prema muslimanima u viđenju muslimana iz Slovenije, kao i otkrivanje problema s kojima se susreću slovenski muslimani pri vlastitoj organizaciji (Islamska zajednica). Također želimo saznati šta predstavnici Islamske zajednice sami mogu učiniti na boljem predstavljanju svoje zajednice u javnosti.

Upitnik za istraživanje koje sam provela u februaru 2005. u Znanstveno-istraživačkom centru u Kopru je podijeljen predstavnicima Islamske zajednice u Sloveniji. Pošto je veoma mali broj ljudi želio sudjelovati u istraživanju i odgovoriti na pitanja, nismo postavili nikakva ograničenja prema starosnoj dobi, niti je postojao ikakav poseban okvir za one koji su sudjelovali (npr.: spol ili stepen obrazovanja). Napravila sam *običnu* listu, koju su članovi odbora koji čine Islamsku zajednicu u Sloveniji podjelili između sebe po sistemu poznanstva i želje za saradnjom.

²⁵ <http://slotekbir.net/>

²⁶ Akbar S. Ahmad, *Živi islam: od Samarkanda do Stormveja* (Sarajevo: Preporod, 1996.), 55

Ova lista ili upitnik sliči intervjuu ili kvalitativnoj vrsti istraživanja, jer se i oni temelje i fokusiraju na pitanja otvorenog karaktera, gdje je ispitanicima u potpunosti ostavljeno da odaberu način na koji će formulirati odgovore. Upravo iz ovog razloga je vrlo teško odrediti broj onih koji su odgovorili na pitanja. Islamska zajednica u Sloveniji ima 14 odbora (Ljubljana, Škofja Loka, Kranj, Tržič, Jesenice, Koper, Ajdovščina, Postojna, Trbovlje, Celje, Velenje, Maribor, Kočevje, Novo Mesto), ali, iako je jedan broj upitnika poslan svakom odboru, odgovore smo dobili iz Kopra, Jesenica, Škofje Loke i Kočevja. Od ukupno 85 poslanih upitnika, samo 17 nam je vraćeno. Najviše ispitanika je pripadalo starosnoj dobi između 19 i 33 godine i bili su podjednako zastupljeni i muškarci i žene, tri ispitanika između 43 i 57 godina bili su muškarci, dok je jedan ispitanik imao 81 godinu.

Najveći broj ispitanika iz prve grupe (19-33) završili su ili više ili visoko obrazovanje, a neki još studiraju. Pošto su oni rođeni u Sloveniji ili su tu došli kao djeca, tečno govore slovenski jezik i imaju slovensko državljanstvo. Kad je riječ o pitanju šta ih to čini slovenskim građanima, dvije činjenice su najčešće navođene: da plaćaju porez i da govore slovenski. Jedna 19-godišnja studentica odgovora da je Slovenka zato što je rođena u Sloveniji, iako joj ta vrsta pripadnosti nije od posebnog značaja.

Ispitanici iz grupe od 40 i više godina žive u Sloveniji dugi niz godina, oni govore i razumiju slovenski jezik i smatraju se Slovencima zbog slovenskog državljanstva.

Na pitanje kakav je odnos slovenske javnosti prema muslimanima u Sloveniji, imamo različite odgovore: tri ispitanika su kazali da je taj odnos dobar, četiri da bi mogao biti bolji ili da se situacija poboljšava, dok je njih deset kazalo kako je on negativan. Oni su u svojim odgovorima naglašavali netoleranciju, nepoznavanje islama, predrasude i strah.

Na pitanje šta im najviše smeta kad je u pitanju stav prema muslimanima, opet su istakli nepoznavanje islama, izjednačavanje islama sa terorizmom, ksenofobiju, slijepe stereotype, stav države prema drugima kao *drukčijim ljudima* i, naravno, i period od preko 36 godina čekanja za

adekvatnu vjersku ustanovu u kojoj bi se mogli propisno moliti.

Tridesettrogodišnja žena koja živi u Sloveniji 26 godina, dala je vrlo zanimljiv komentar da joj najviše smeta to što slovenska javnost smatra da muslimani žive u Sloveniji samo od 1992. godine i potonjeg rata, a ne od prije 50 godina. Njoj također teško pada poistovjećivanje bosanskih muslimana sa muslimanima iz islamskih zemalja.

Na pitanje o stavu slovenskih medija prema muslimanima u Sloveniji, 10 ispitanika je odgovorilo da je dobar ili da se poboljšao, posebno zbog oglašavanja o gradnji džamije i islamskog kulturnog centra. Sedam preostalih ispitanika smatra stav medija negativnim. Jedan 43-godišnji ispitanik iz Kopra komentira kako i muslimani snose odgovornost i krivnju zbog toga jer se nisu borili da dobiju više prostora u medijima kako bi predstavili više činjenica o islamu. Ispitanik iz Kočevja, koji nije otkrio svoje godine, misli da je stav medija prema islamu vjerovatno isti kao i prema kršćanstvu ili drugim religijama. On spominje senzacionalističke stereotype medija – pedofilija i silovanje časnih sestara, kad je u pitanju kršćanstvo, dok se stereotipi vezani islam odnose na terorizam.

Na pitanje o najraširenijim stereotipima o muslimanima u Sloveniji, svi su manje više spominjali poligamiju, nasilje nad ženama, neobrazovanost žena, izjednačavanje islama sa terorizmom, poistovjećivanje islama sa El-Kaidom i džamija sa centrima za organizirani terorizam, kao i primjedbe o turskim osvajačima kao barbarima (turban, sablja).

Na pitanje o tome šta Islamska zajednica u Sloveniji može učiniti kao bi poboljšala svoj odnos sa širom javnošću i na taj način doprinijela boljem razumjevanju muslimana u Sloveniji (npr., više prezentacija o kulturnom nasljeđu, više književnih prijevoda, više pozorišnih predstava, obraćanja javnosti, itd.), devet ispitanika smatra kako bi javne tribine, seminari, kao i televizijske emisije o islamu, muslimanima i bošnjačkoj kulturi bili najučinkovitija sredstva za postizanje tog cilja.

Dva ispitanika su naglasila nepostojanje odgovarajućeg mjesta gdje bi Islamska zajednica mogla organizirati okrugle stolove i seminare,

dok 19- godišnja studentica iz Škofje Loke komentira da su Slovenci previše zahtjevni i da bi oni, također, trebali učiniti neke korake i sami se potruditi da bolje upoznaju islam.

Četiri ispitanika su bili veoma kritični spram aktivnosti Islamske zajednice; oni naglašavaju potrebu za unutarnjom reorganizacijom i uključivanjem mladih obrazovanih članova Islamske zajednice u organiziranje predavanja, seminara, prijevoda, internet-stranica, pisanja za lokalne i državne novine, kao i pojavljivanje na radiju i televiziji. Oni, također, ističu potrebu za kadrom sa stručnim znanjem o islamu i seminarima za odnose sa javnošću. Ahmed Pašić, koordinator Islamskog centra u Jesenicama, kaže da bi se trebali održavati seminari za ciljne grupe (novinare, npr.) i da bi trebalo biti više literature o islamu na slovenskom jeziku. On, također, podvlači potrebu za motiviranjem mladih muslimana da se uključe u specifične akademske programe (novinarstvo, pravo, političke nauke).

U odgovoru na pitanje šta su glavni nedostaci Islamske zajednice u Sloveniji, četiri ispitanika su naglasili nepostojanje odgovarajućeg mjesta ili islamskog centra, tri su rekli da je to razdor u samoj zajednici, dva ispitanika su istakli povučenošću muslimana i pokornost državi. Jedan učenik srednje škole tvrdi da su neslaganja oko fundamentalnih pitanja islama izvor svih podjela. Dvadesetšestogodišnji muškarac smatra da su glavni nedostaci nejednakost, nizak nivo obrazovanja kod vodećeg kadra, *zatvorenost*, kratkoročne vizije i nepostojanje želje da se aktivno saraduje sa društvom. U tri odgovora su kao glavne slabosti Zajednice istaknute slaba unutarnja organizacija i povezanost, nepovezanost sa medijima, prevelika vezanost za Bosnu i Hercegovinu, nemogućnost prilagođavanja, slab kadar i neadekvatni imami u Sloveniji.

Ahmed Pašić u svom odgovoru kaže da su „Bošnjaci, koji čine 92% muslimanske populacije u Sloveniji, veoma vezani za Bosnu i Hercegovinu i da, zbog toga, svoje slobodno vrijeme provode u Bosni. Ovo znači da oni održavaju bliske veze sa svojom matičnom zemljom, gdje dolaze u kontakt sa džamijama,

ezanima, bosanskim jezikom, itd.” Prema Pašićevom mišljenju, problem asimilacije Bošnjaka u slovensko društvo je tim veći ako oni žive u kompaktnim zajednicama poput Jesenica. On tvrdi kako u Sloveniji ima sve više muslimana koji, pod uticajima iz Bosne, pokušavaju svoje živote u potpunosti prilagoditi islamskim pravilima.

Pašić potom skreće pažnju na izuzetno nizak nivo obrazovanja među muslimanima u Sloveniji. Prema popisu stanovništva iz 2002., prosječna dužina trajanja obrazovanja kod muslimanske populacije iznosi 9,2 godine (grubo kazano, osnovna škola). Muslimani rade uglavnom u industriji (željezare, metalna industrija, prehrambena industrija), turizmu, građevinarstvu i transportnom sektoru.

Sada bi bilo veoma zanimljivo pogledati obrazovnu strukturu među članovima Islamske zajednice prema popisu iz 2002. godine. U tom popisu je, na pitanje o stepenu obrazovanja, odgovorilo 38.236 ili 80,5% pripadnika islama u Sloveniji; 46,5% njih je imalo niže ili usmjereno srednjoškolsko obrazovanje. U poređenju sa podacima iz popisa iz 1991. godine, postotak ljudi koji su završili srednju školu se povećao za 17,3%. Postotak ljudi koji su završili osnovnu školu je ostao otprilike isti, dok se postotak visokoobrazovanih ljudi povećao za 1%.

Postoje vidne razlike u obrazovnoj strukturi Islamske zajednice i kad je u pitanju spol. Popisom iz 2002. godine je utvrđeno da 14% ili 2.171 žena ima nedovršeno obrazovanje ili ga uopće nema, dok je samo 6,7% muškaraca u toj kategoriji. Većina muslimana koji su ispitani imaju osnovno obrazovanje, 52% žena i 34,6% muškaraca. Postotak muslimana sa višim obrazovanjem je dobro ispod slovenskog prosjeka, ali obrazovna situacija se poboljšava najviše zahvaljujući pojedincima koji napreduju zbog društva i općih trendova na tržištu rada, jer osnovno obrazovanje više nije dovoljno za dobar posao.

Zaključak

Trebali bismo biti svjesni činjenice da su muslimani u Sloveniji slovenski građani sa svim pravima i dužnostima. Širenje netrpeljivosti i

stereotipa su donekle razumljive pojave – jer su rezultat oskudnog znanja o islamu uopće – ali nikako nisu prihvatljive. Muslimanima u Sloveniji treba džamija kao simbol jednakosti i njihovog prihvatanja u široj javnosti. Samo na ovaj način možemo stupiti u slobodan dijalog sa slovenskim društvom i dati svoj doprinos širenju kulturnih i društvenih horizonata, uključujući i vlastite.

Kako bi slovenski muslimani mogli sačuvati svoj vjerski i kulturni identitet, a da se ne odvajaju u geta, kako da djeluju prema svojim religiozno-kulturalnim principima, a da u isto vrijeme uspostave uspješan kontakt sa širom slovenskom javnošću i unaprijede svoj razvoj i blagostanje?

Kad govorimo o svemu ovome, na prvom mjestu bih istakla važnost obrazovanja, kako sekularnog, tako i religioznog. Slovenskim muslimanima, prema njihovom mišljenju, to veoma nedostaje zbog nedostataka ljudi sa adekvatnim obrazovanjem o religiji i drugim pitanjima. Isto toliko im je važno poznavanje šire evropske vrijednosti i tradicije, uključujući judaizam i kršćanstvo, kao i uspostavljanje dijaloga koji bi mogao predstaviti, uporediti i povezati ove različite tradicije. To znači da je potrebno što više javnih debata, kulturnih susreta, televizijskih emisija, originalnih književnih radova, kao i prijevoda te želje da se živi u sredini koju karakterizira kulturna šarolikost.

Da spomenem još jedno pitanje iz istraživanja koje sam navela, čisto iz radoznalosti. Ono glasi: “Koliko dobro poznajete islamsku filozofiju i teologiju?” Većina ispitanika je odgovorila pozitivno na ovo pitanje, spominjući brojne i različite predstavnike, od Avicene do Ibn Arebija, od Rumija do dr. Enesa Karića. Samo dva ispitanika su kazala da u islamu ne postoji filozofija. Poznavanje briljantnog muslimanskog nasljeđa iz vremena kad su cvjetale nauke poput matematike, optike, geografije, historiografije, astronomije i navigacije, kad su Rumijeva poezija, El-Halladžova filozofija i Avicenina znanost obogatile evropski intelektualni život i imale veoma koristan uticaj na ljudsku civilizaciju uopće, sve to je, smatram, presudno važno za formiranje naprednog muslimanskog

identiteta. Na kraju želim dodati da slovenski stereotipi i predrasude polahko nestaju zbog zraka svjetlosti dublje istine koje zrače iz skorih prijevoda Rumija i Hafiza na slovenski jezik.

U posljednje vrijeme su slovenske novine objavile nekoliko intervju sa slovenskim muftijom, stavljajući se u *neutralnu* poziciju kad je u pitanju izgradnja džamije i islamskog kulturnog centra. Čak je i najčitaniji ženski časopis *Jana* objavio intervju sa muftijom, njegovom ženom i djecom. Pozitivni pomaci se, također, vide i u Islamskoj zajednici u Jesenicama, jer je ona, zajedno sa Bošnjačkim kulturnim društvom, nedavno za javnost organizirala večer ilahija i kasida, odnosno muslimanskih duhovnih pjesama. Stvari se, izgleda, kreću ka boljem i slovenska javnost počinje prihvatati *druge* kao nekoga poznatog. Kako to stara poslovice kazuje: “Mlinovi Božiji sporo melju, ali, ipak, melju izvanredno fino“.

Sa slovenačkog:
Đermana Šeta